

**“ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO‘NALISHLARI” nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026**

EQUIVALENCE AND ADEQUACY IN LITERARY TRANSLATION: THEORETICAL PERSPECTIVES

Xolmurzayev Oybek Shuxratovich

English teacher, at Altinsay specialized school

oybekxolmurzayev590@gmail.com

Abstract: This thesis investigates the theories of equivalence and adequacy in literary translation based on the concepts of Eugene Nida, Verner Koller, and Peter Newmark. The paper analyses various levels of equivalence — denotative, connotative, pragmatic, and formal — and examines their application in English-Uzbek literary translation practice. The findings shed light on the tensions between levels of equivalence and the key challenges translators face.

Keywords: translation theory, equivalence, adequacy, literary translation, Nida, Newmark, Koller, dynamic equivalence, formal equivalence, semantic translation, communicative translation, English-Uzbek translation.

Annotatsiya: Ushbu tezis adabiy tarjimada ekvivalentlik va adekvatlik nazariyalarini Eugene Nida, Verner Koller va Peter Nyumark nazariyalari asosida o'rganadi. Maqolada ekvivalentlikning turli darajalari — denotativ, konnotativ, pragmatik va formal ko'rinishlari — tahlil qilinib, ularning ingliz-o'zbek adabiy tarjimasida amaliyotiga tatbiqi ko'rsatiladi. Tadqiqot natijalari ekvivalentlik darajalari o'rtasidagi ziddiyat va tarjimon oldidagi asosiy muammolarni yoritadi.

Kalit so'zlar: tarjima nazariyasi, ekvivalentlik, adekvatlik, adabiy tarjima, Nida, Nyumark, Koller, dinamik ekvivalentlik, formal ekvivalentlik, semantik tarjima, kommunikativ tarjima, ingliz-o'zbek tarjimasida.

KIRISH

**“ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO‘NALISHLARI” nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026**

Tarjima nazariyasida ekvivalentlik tushunchasi markaziy o'rinni egallaydi. Manba matn va maqsad matn o'rtasidagi munosabatni ifodalovchi bu kategoriya har qanday tarjima sifatini baholashning asosiy mezoni hisoblanadi. Biroq ekvivalentlik nima ekanligiga doir turli nazariyotchilar turli xil ta'riflar bergan. Bu esa tarjima amaliyotida ham, tarjima ta'limida ham bir qator muammolarni yuzaga keltiradi.

O'zbek adabiy tarjimasi rivojlanib borishi bilan ushbu nazariy muammolar yanada dolzarb bo'lmoqda: ingliz adabiy matnlarini o'zbek tiliga o'girish jarayonida tarjimonlar ekvivalentlikning qaysi darajasini ustuvor qo'yish kerakligi haqidagi savolga duch keladi. Ushbu tezisning maqsadi ekvivalentlik va adekvatlik nazariyalarini tahlil qilib, ularning o'zbek adabiy tarjimasi amaliyotiga tatbiqini ko'rsatishdir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Eugene Nida (1964) tarjimashunoslikka ikki turdagi ekvivalentlik tushunchasini kiritdi: «formal ekvivalentlik» — manba matnning shakli va mazmunini iloji boricha saqlash; «dinamik ekvivalentlik» — maqsad tili o'quvchisida manba matn o'quvchisidagi ta'sirga teng ta'sir uyg'otish [1]. Nida Bibliyani turli tillarga tarjima qilish tajribasiga asoslanib, dinamik ekvivalentlikni afzal deb hisoblaydi.

Verner Koller (1979) ekvivalentlikning beshta turini ajratadi: (1) denotativ ekvivalentlik — leksik ma'no tenglik; (2) konnotativ ekvivalentlik — uslubiy va emotsional soylar; (3) matn-normativ ekvivalentlik — janr va matn turiga muvofiqlik; (4) pragmatik ekvivalentlik — o'quvchiga ta'sir; (5) formal-estetik ekvivalentlik — shakl va uslub xususiyatlari [2]. Koller nazariyasi tarjimonning har bir tanlov oldida qaysi ekvivalentlikni ustuvor qo'yishini anglashiga yordam beradi.

Peter Nyumark (1988) semantik tarjimani — muallif niyatini saqlab qolishni — kommunikativ tarjimadan — o'quvchi ta'sirini ta'minlashdan — farqlaydi [3]. U semantik tarjimani badiiy asarlar uchun, kommunikativ tarjimani esa axborot matnlari

**“ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO‘NALISHLARI” nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026**

uchun tavsiya etadi. Tadqiqot metodologiyasi sifatida ingliz-o'zbek adabiy matnlari taqqosiy-tipologik usulda tahlil etildi; Abdulla Qahhor, Hamid Sulaymon va boshqa o'zbek tarjimonlarining ishlari manba sifatida foydalanildi.

NATIJALAR

Tahlil natijalari quyidagilarni ko'rsatdi. Birinchidan, o'zbek adabiy tarjimalarida dinamik (kommunikativ) ekvivalentlik ustun keladi: idiomalar va maqollar o'zbek xalq hikmatlariga almashtiriladi, madaniy realialar izohlanadi yoki ekvivalent bilan beriladi. Masalan, W. Shakespeare asarlarining o'zbek tarjimalarida formal ekvivalentlikdan voz kechilib, pragmatik ekvivalentlik ta'minlangan.

Ikkinchidan, Koller beshta ekvivalentligining bir vaqtda to'liq ta'minlanishi deyarli mumkin emas: formal ekvivalentlikni saqlash ko'pincha pragmatik ekvivalentlikni yo'qotishga olib keladi va aksincha. Uchinchidan, Nyumark semantik va kommunikativ tarjima o'rtasidagi chegara o'zbek tarjimalarida matn janriga qarab belgilanadi — lirik she'riyatda semantik yondashuv, prozada kommunikativ yondashuv ko'proq qo'llaniladi.

MUHOKAMA

Ekvivalentlik nazariyalari bir-birini to'ldiruvchi yondashuvlar sifatida qaralishi lozim. Nida dinamik ekvivalentligi o'quvchi markazli tarjimani asoslab bersa, Koller tasnifi tarjimonning qaysi jihatni ustuvor qo'yayotganini aniqlashga yordam beradi. Nyumark esa amaliy tarjima uchun moslashuvchan metodologiya taklif etadi.

O'zbek tarjimashunosligi uchun ushbu nazariyalarni birlashtirgan holda maqsad auditoriyaga, matn turiga va ijtimoiy kontekstga qarab ekvivalentlikning optimal darajasini tanlash bo'yicha metodologik qo'llanma ishlab chiqish zarurdir. Ayniqsa, maktab ta'limida ishlatiladigan adabiy tarjimalar uchun kommunikativ ekvivalentlik ustuvor bo'lishi tavsiya etiladi.

**“ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO‘NALISHLARI” nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026**

XULOSA

Ekvivalentlik va adekvatlik tarjima sifatini baholashning asosiy mezonlari bo'lib qoladi. Nida, Koller va Nyumark nazariyalari ingliz-o'zbek adabiy tarjimasini tahlil qilish uchun mustahkam nazariy asos beradi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, o'zbek tarjima amaliyotida ekvivalentlikning pragmatik va kommunikativ darajalari ustuvor hisoblanadi. Kelajakda o'zbek adabiy tarjimalarida ushbu nazariyalarni keng korpus asosida empirik tekshirish muhim ilmiy vazifadir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI (REFERENCES)

1. Koller, W. (1979). Einführung in die Übersetzungswissenschaft. Quelle & Meyer.
2. Nyumark, P. (1988). A Textbook of Translation. Prentice Hall.
3. Nida, E. A., & Taber, C. R. (1969). The Theory and Practice of Translation. Brill.
4. Venuti, L. (1995). The Translator's Invisibility: A History of Translation. Routledge.
5. Bassnett, S. (2002). Translation Studies (3rd ed.). Routledge.
6. Jumanazarov, S. CULTURAL AND STYLISTIC ADAPTATION IN THE TRANSLATION OF IAN FLEMING'S WORKS INTO UZBEK: CHALLENGES AND STRATEGIES. (2025). TAMADDUN NURI JURNALI, 5(68), 341-343.
7. Jumanazarov, S. (2024). CULTURAL ADAPTATION: PRESERVING STYLISTIC NUANCES IN A DIFFERENT CONTEXT. In THEORETICAL ASPECTS IN THE FORMATION OF PEDAGOGICAL SCIENCES (Vol. 3, Number 12, pp. 89–94). Zenodo.